

Şiddet Eğilimli ve Direniş Temelli Şii Aktivizmi: Hizbullah'ın Fikirselsel ve Örgütsel Zeminini

Mustafa Yetim*

Özet

Bu çalışma Ortadoğu bölgesinde önemli bir etkisi bulunan şiddet eğilimli devlet dışı aktör (*Violent Non-State Actors*) Hizbullah'ın (*Hezbollah-Allahın Taraftarları/Partisi*) fikirselsel ve örgütsel yapısını analiz etmektedir. Bu oluşum Lübnan'da 1960'lı ve 1970'li yıllarda gelişen Şii radikalizmi sonucu yerel bir direniş hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Sonrasında Lübnan ve Ortadoğu politikasında etkili bir aktöre dönüşen Hizbullah, İran'daki İslami yönetime ve Şii aktivizmi fikrine benzer şekilde din adamlarının önemli politik roller üstlendiği bir oluşumdur. Bu çerçevede, Ortadoğudaki ve Lübnan içerisindeki zaman-mekan koşullu sosyo-politik gelişmelerin şekillendirdiği Hizbullah'ın fikirselsel ve örgütsel zeminine Kum (İran) ve Necef (Irak) gibi önemli Şii din okullarında (*havza*) eğitim gören Lübnanlı dini figürler katkı sağlamıştır. İsrail'i "ebedi" düşman olarak gören ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) genel olarak uluslararası ve özel olarak Ortadoğu bölgesindeki hegemonyasına radikal şekilde karşı çıkan İslamcı (Şii) hareket, özellikle oluşumunun ilk yıllarında "canlı bomba" eylemlerini de kapsayan şiddet araçlarına başvurmuştur. Bu çerçevede, bu makale Hizbullah oluşumunun fikirselsel ve örgütsel temelini hangi aktörlerin, bölgesel ve yerel olayların, tarihsel olayların ve özellikle dini figürlerin etkilediğini tartışmaktadır. Ayrıca, bu çalışma örgütsel zeminin ve önemli bir meşrulaştırma aracı olan fikirselsel unsurların bu aktörün eylemleri ve söylemleri üzerindeki etkisini açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Direniş, Şii Aktivizmi, Cihat, Kerbela Olayı, Fakih*

* Arş.Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mustafayetimm@gmail.com

Violent and Resistance-Based Shia Activism: Hezbollah's Ideational and Organizational Ground

Mustafa Yetim*

Abstract

This study analyzes the ideational and organizational structure of the violent non-state actor, Hezbollah (*Party/Faction of God*), which has considerable influence over the Middle East. This organization emerged as a local resistance movement as a result of the growing Shia radicalism in 1960s and 1970s in Lebanon. Hezbollah, which has afterwards transformed itself into a powerful actor within the Middle East and Lebanon politics, is an organization in which *ulama* (*religious scholars*) take important political roles similar to Iran's Islamic republic and the idea of Shia activism. In this context, Lebanese religious figures, who took education in the well-known Shia religious schools (*hawza*) like Qom (Iran) and Najaf (Iraq), have contributed to the Hezbollah's ideational and organizational ground which is shaped by time-space contingent socio-political developments within the Middle East and Lebanon. This Islamist (Shia) movement, which accepts Israel 'eternal' enemy and radically opposes the United States of America's (USA) hegemony in general in the international area and in particular in the Middle East, applied violent methods including 'human bombs' activities especially in its early years. In this context, this article discusses which actors, regional and local events, historical events and especially religious figures have shaped the Hezbollah's ideational and organizational base. Additionally, it seeks to explain the impact, if any, of its organizational structure and the ideational factors, which is an important "instrument" for the legitimization, over the Hezbollah's discourses and actions.

Keywords: *The Resistance, Shia Activism, Jihad, The Karbala Incident, Faqih*

* Res. Asst., Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, mustafayetimm@gmail.com

Giriş¹

2010 yılının sonlarına doğru gelişen “Arap Baharı” ve 2011 yılında başlayan ve günümüzde kanlı bir iç savaşa dönüşen Suriye olayları sonrasında Ortadoğu bölgesine ilişkin bir özellik daha belirgin bir hal almıştır. Bu durum uluslararası ilişkiler yaklaşımlarındaki güvenlik çalışmalarını şekillendiren² ve Ortadoğu bölgesinde hemen hemen her devlet içerisinde varlığını sürdüren şiddet eğilimli devlet dışı aktörlerin (*Violent Non-State Actors*)³ artan bölgesel rolü ve etkisidir. Bölgesel bir “gerçeklik” halini alan şiddet eğilimli devlet dışı aktörlerin Ortadoğu’daki varlığı ve artan bölgesel nüfuzu bu aktörlerin en az devletler kadar analiz konusu yapılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma Ortadoğu bölgesine yönelik analizlerde şiddet eğilimli devlet dışı aktörlerin analiz dışı bırakılmasını eleştiren yaklaşımlara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede bölgesel ve yerel alandaki sosyo-politik gelişmelerin etkisi ile 1960’lı yıllardan itibaren güçlenen ve radikal İslami (Şii) söylemi benimseyen Şii aktivizminin önemli sonuçlarından Hizbullah’ın (*Hezbollah-Allah’ın Taraftarları*)⁴ eylemsel ve fikirsel zeminini tartışmak ayrıca önemli olmaktadır. Şiddet eğilimli ve direniş temelli gelişen Şii aktivizmini ve dolayısı ile Hizbullah oluşumunu Lübnanlı Şii din adamı Şeyh Muhammed Hüseyin Fadllah ve İran İslam Cumhuriyeti’nin ilk dini lideri Ayetullah Ruhullah Humeyni **özellikle** fikirsel açıdan şekillendirmiştir. Bu sosyo-politik ve fikirsel gelişmelerin etkisi ile Kerbela söylemini üzerinden cihat anlayışını geliştiren Hizbullah, Lübnan’daki Şii toplumunun günümüzdeki başat aktörlerinden önemli bir tanesi olmuştur.

1985’te oluşumunu ilan eden Hizbullah, kuruluşundan günümüze

- 1 Bu çalışma doktora tezimin ilgili kısmından türetilmiştir.
- 2 Ramazan Erdağ, “Security Studies and International Terrorism”, *European Scientific Journal*, Vol. 9, No. 23, ss. 2013, 62-73.
- 3 Bu kavramın kullanımı, bu aktörlerin nitelikleri, sınıflandırması ve etkilendiği sosyal-yapısal koşullar ile ilgili teorik ve ampirik bir çalışma için bakınız; Klejda Mulaj, “Violent Non-State Actors: Exploring Their State Relations, and Operationality”, Kledja Mulaj (Der.), *Violent Non-State Actors in World Politics*, 2010, Columbia University Press, ss. 1-27.
- 4 Hizbullah ismine ilişkin hem Arapça hem de İngilizce de farklı isimler mevcuttur. Bunlardan bazıları şunlardır; Hezbollah, Hizbollah, Hizb’Allah, Hizballah. Arapça ismi Saad-Ghorayeb’in kullandığı şeklindedir. Amal Saad-Ghorayeb, *Hezbollah: Politics & Religion*, London, Pluto Press 2002.

kadar hem yerel hem de bölgesel gelişmeleri belirli oranda şekillendirmiş ve bu gelişmelerden de etkilenmiştir. Bu etkileşim sonucunda önemli bazı dönüşümler geçiren Hizbullah oluşumu, zaman içerisinde yerel politikada meşru bir siyasi parti olmasının yanı sıra askeri bir güç olarak varlığını devam ettirmiştir. Dahası Hizbullah, bu etki ve gücünü “Arap Baharı” süreci ile daha ileri taşımıştır. Gelinen noktada, İran ve özellikle Suriye’de iktidarını korumaya çalışan Suriye Devlet Başkanı (Baas Rejimi lideri) Beşşar el-Assad, Hizbullah’ın politik ve askeri desteğine Hizbullah’ın Suriye ya da İran desteğine kıyasla daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Geçmişteki ilişkilerin aksine Hizbullah, bu süreçler sonucunda söz konusu bölgesel güçler ile ilişkilerinde daha fazla hareket alanı elde ederek “küçük” bir bölgesel aktöre dönüşmüştür. Bu durum Hizbullah gibi şiddet eğilimli devlet dışı oluşumların eylemsel ve söylemsel tutumuna katkı yapan sosyal, tarihsel ve ideolojik gelişmeleri incelemeyi gerektirmektedir. Sosyo-politik gelişmelerin etkilediği Hizbullah’ın özellikle ideolojik ve örgütsel analizini yapma bu oluşumu anlama, yerel-bölgesel çıkarlarını değerlendirme ve örgütte ortaya çıkabilecek muhtemel değişimleri kavrama açısından önemlidir. Sonuç olarak, bu çalışma Ortadoğu bölgesindeki sosyal ve tarihsel gelişmeleri şekillendiren şiddet eğilimli devlet dışı aktörlerden önemli bir tanesinin fi-kirsel ve örgütsel incelemesini yapmaktadır.

“Zalim Düzene” Dini, Politik ve Askeri “Başkaldırı”: Hizbullah’ın İdeolojik Kökleri

”وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ“

“Ve men yetevellallâhe ve resûlehu vellezîne âmenû fe inne hizbellâhi humul gâlibûn.”⁵

Lübnan’daki Şii oluşumlar değişen sosyo-politik koşullara ve uluslararası/bölgesel bağlama farklı şekillerde tepki vermiştir. Bütüncül ve benzer olmayan bu hareketler aynı zamanda Şii toplumundaki çoğulcu aktör yapısını göstermektedir. Sosyal ve tarihsel koşullara bağlı olarak değişen Şii İslami yorumlara ve çoğulcu aktör yapısına rağmen Şii oluşumları Fatimi (969-

5 Hizbullah isminin geçtiği Maide Süresi Ayet 56 şu şekildedir; “Kim Allah’ı, Resulünü ve iman edenleri dost edinirse üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah’ın tarafını (Hizb’Allah) tutanlardır.”

1174), Memlük (13-15.yy) ve Osmanlı (1516-1918)⁶ Sünni yönetimlere, Fransa sömürüsüne (1918-1943), Marunî-Sünni hâkimiyetine dayalı Lübnan devleti ile İsrail işgaline karşı siyasi ve askeri mücadelelerinde daima Kerbela olayına başvurmuşlardır. Şiiler arasında derin bir bağ ve üzüntü oluşturan bu söylem ile Şii hareketleri siyasi ve askeri mücadelelerine meşruiyet kazandırmıştır. Bu çerçevede, Şii toplumunun günümüzdeki başat aktörleri Lübnan Direniş Oluşumu (*Afwaj al-Muqawama al-Lubnaniyya-A-MAL*)⁷ ve Hizbullah bu söylemi düzenlediği gösteriler, Aşure törenleri ve toplantılar ile canlı tutmaktadırlar.

“Adil olmayan düzene karşı direnen Şiilerin zalimce katledildiği ve bu yolda şehit oldukları” inancına dayanan ve dolayısı ile zulme karşı şehitlik olgusunu yücelten Kerbela söylemi⁸, Şiilerin Üçüncü İmamı olarak kabul edilen İmam Hüseyin’in ve yanındaki 72 kişinin 680 yılında Emevi devleti tarafından işkence ile öldürülmesi olayıdır. Muharrem ayının 10’cu gününe (*yawm’ashura*) denk gelen bu olay üzerine Şiiler, Aşure yani Muharrem’in onuncu gününde Hz. Hüseyin’in şehit edilmesini acı, gözyaşı (*al-buka*) ve hatta kan akıtma törenleri (*al-hajjama ve al-latam*) ile geçirmektedir. Şii inancının temel kurucu sembollerini oluşturan bu paradigma, ezilen (*mustad’afun*-Şii toplumu) ve zalim (*mustakbirun*-geçmişte Sünni yönetimler günümüzde batı devletleri ve İsrail) arasındaki mücadeleye dikkat çekmektedir.⁹

6 Tamara Chalabi, *The Shi'is of Jabal 'Amil and the New Lebanon: Community and Nation State, 1918-1943*, New York, Palgrave Macmillan, 2006, ss. 162-166; Roschanack Shaery-Eisenlohr, *Shi'ite Lebanon: Transnational Religion and the Making of National Identities*, New York, Columbia University Press, 2008, s. Xi; Talha Köse (Der.), “Lübnan’da İstikrar Arayışları”, *SETA Lübnan Raporu*, Aralık 2006, ss. 8-14.

7 Lübnan’daki Şii toplumunda önemli bir dini ve siyasi figür olan Muhammed Bekir as-Sadr’ın kuzeni İmam Musa as-Sadr tarafından 1975’te Lübnan’da şiddetlenen iç savaş nedeni ile kurulan Mazlumlar Hareketi’nin (*Harakat al-Mahrumin*-1974) askeri kanadı Emel, Şii radikalizminin örgütsel anlamda ilk önemli sonuçlarındandır. Detaylı bilgi için bakınız; Augustus Richard Norton, *Amal and the Shia: Struggle for the Soul*, Austin, University of Texas Press, 1987.

8 Yusri Hazran, “The Rise of Politicized Shi’ite Religiosity and the Territorial State in Iraq and Lebanon”, *Middle East Journal*, Vol. 64, No. 4, 2010, ss. 527-529.

9 Kerbela olayı, aynı zamanda İslam dünyasına kimin liderlik yapacağı meselesine dayanmaktadır. Bu çerçevede bazı çalışmalar, İslam’ın günümüzdeki iki önemli yorumu olan Sünni ve Şii mezhepleri arasındaki siyasi ve askeri mücadeleyi bu tarihsel gelişme üzerinden açıklamaktadır. Bu durum İslam dünyasının ilk halifesi Hz. Muhammed’in vefatından sonra İslam dünyasına kimin liderlik yapacağı ile ilgilidir. Buna göre,

İyi ve kötü arasında tarih boyunca devam eden mücadeleye dikkat çeken bu paradigma, Şiiilerin sosyal ve dini yaşamını çok genel hatları ile iki şekilde etkilemiştir. Bu şekilde bir sınıflandırma kesin çizgilere ve her dönem Şii toplumunda benzer tutumlara ışrat etmemesine rağmen Şii toplumdaki baskın eğilimleri yansıtmaktadır. Kerbela söylemine dayalı ilk eğilim, “adil ve eşit olmayan dünya düzenine karşı çoğu zaman sessiz kalma” ve “bekle-yiş” şeklinde ortaya çıkmıştır. İkincisi ise geçmişte bazı örnekleri olmasına rağmen 1970’li yıllardan itibaren özellikle İranlı ve Lübnanlı Şiiiler arasında daha etkili olan Şii toplumunun askeri ve politik örgütlenmeler aracılığı ile aktif olarak “adil” olmayan düzene karşı koymasındır.¹⁰ Şii toplumunu uzun dönem siyasi olarak sessiz kalmaya yönelten ilk durum, son (12) İmam Muhammed el-Mehdi’nin dünyadaki zulüm ve baskıdan dolayı gizlendiği/kaybolduğu inancına dayanmaktadır. Şii toplumuna göre, el-Mehdi 874 yılında, babası Hasan el-Askeri’nin vefatından sonra gizlenmiştir; “halen sağdır ve kıyametten önce ortaya çıkarak zulümle dolmuş dünyayı adaletle dolduracak ve dünyada İslami düzeni tekrar kuracaktır”.¹¹

Bu tutum Şiiilerin gizlenme (*taqiyya*) ve sessizlik politikası ile Mehdi’nin yeryüzüne inmesini *beklemeye* dayanmaktadır. Bu bağlamda mevcut (Sünni) siyasi otoritelere kuşku ile yaklaşan Şii toplumu kendi İmamları aracılığı ile gündelik hayatını yönlendirmiştir. Diğer taraftan, özellikle İran’daki İslami devrim (1979) ile Ortadoğu bölgesindeki Şii toplumunun önemli bir kısmı “adil ve eşit olmayan sosyal ilişkilere” karşı aktif bir tutuma yönelmiştir. Bu durum Kerbela paradigmasının ikinci yani Şii aktivizmi

Sünniler bu liderliğin Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Hz. Ömer ve Ali Bin Abi Talib (Hz. Ali) şeklinde olduğunu düşünürken, Şiiiler Hz. Muhammed’in ardından Hz. Ali’yi ve sonrasında ise Hz. Ali soyundan gelenlerin halife olabileceğini ifade etmişlerdir. Şii mezhebine ait bu varsayımlar İmamiye ekolünde vücut bulmuştur. Bu ekol, Hz. Peygamber’in vefatından sonra Hz. Ali ve sırası ile onun iki oğlu olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ve ardından Hüseyin’in soyundan gelenleri meşru kabul etmektedir. Bugün Şii mezhebi denilince söz konusu İmamiye ekolü ve bu ekolün içerisinde On İki imama inanmayı öğütleyen (12 İmam) kol ön plana çıkmaktadır. Detaylı bilgi için bakınız; Chalabi, *The Shi’is of Jabal ‘Amil*, a.g.e., s. 161; Ethem Ruhi Fırlalı, “Şiiiliğin Ortaya Çıkışı ve İran’da Din-Siyaset İlişkisi”, *Avrasya Dosyası Şii Jeopolitiği*, Cilt. 13, Sayı. 3, 2007, ss. 194-197.

10 Shaery-Eisenlohr, *Shi’ite Lebanon*, a.g.e., ss. 24-25; Rodger Shanahan, *The Shia of Lebanon: Clans, Parties and Clerics*, London, Touris Academic Studies, 2005, ss. 10-12.

11 Fırlalı, “Şiiiliğin Ortaya Çıkışı”, a.g.e., ss. 194-197.

boyutuna işaret etmektedir. Velayet-i Fakih anlayışına siyasi boyut eklerek-kendini Kayıp İmam ((*al-Ghaybah*) Mehdinin yokluğunda Şii toplumunun dini ve daha önemlisi siyasi “Fakih’i” (*Veliyyi emr el Müslimin*) gören¹² İran Devrimi Projesi’nin (*Mashru al-Thawra al-Iraniyah*) lideri Ayetullah Ruhullah Humeyni, İran’ı Şii toplumunun merkezi olarak kabul etmiştir. Bu şekilde Şii mezhebindeki “bekleyiş” ve “gizlenme” eğilimi yerine Humeyni, Fakih’lerin daha “aktif” bir tutum geliştirerek Şii topluma sadece dini değil siyasi konularda da liderlik yapmasını önermiştir.¹³

İslam’da din ve politika ayrımı olmadığını savunarak uzun dönemdir tartışılan din ve siyaset/yönetim ilişkisine *kendisi açısından* çözüm getiren Humeyni, Şii toplumundaki siyasi aktivizmin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Bu ayrımı batılı güçlerin İslam dünyasını bölme amacı ile geliştirdiğini vurgulayan Humeyni, din adamlarının Kayıp İmam’ın yokluğunda Şii topluma sadece dini değil politik liderlik yapabileceğini¹⁴ ve bunun Şii geleneğinde mevcut olduğunu ileri süren isimlerin başında gelmektedir. Bu şekilde genellikle Şii topluma dini liderlik yapma olarak yorumlanan Velayet-i Fakih kavramına ilk defa siyasi bir boyut eklenmiştir. Bu anlayış çerçevesinde İran’da İslam Cumhuriyeti’ni kuran Humeyni’ye göre Fakih, Kayıp İmam yokluğunda “İslam hükümetini” yönetme yetkisine sahiptir.¹⁵

12 Sünni İslam’ın tersine Şii geleneği İmam dışındaki dini-siyasi otoritelere kuşku ile yaklaşmıştır. Bu nedenle tarih boyunca Şii nüfusun büyük kısmı Sünni otoritelerin önemli kısmını ya eleştirmiş ya da bu otoriteleri tanımamışlardır. Şii nüfus genel itibari ile din adamlarını devletin üstünde nihai otorite ve çözüm bulucu olarak değerlendirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Hazran, “The Rise of Politicized Shi’ite Religiosity”, a.g.e., ss. 528-530. Bu nedenle İran devriminin Lideri Humeyni’nin Fakih ve İmam gibi önemli Şii sembollerini kullanması ve *Velayet-i Fakih* kavramına dayalı siyasi-dini yönetim organı oluşturması İmamiye ekolünün İran’daki güçlü yansımaları olarak görülebilir. Bu yönde tartışmalar ve Şii toplumunda farklı mercüiler olmasına rağmen İran lideri (Fakih) kararlarının sadece İran halkını değil, tüm Şii’leri bağladığını savunmaktadır. Çünkü İran dini liderine göre, siyasi-dini liderlik üstlenen Fakih “Kayıp İmam”ın yeryüzündeki temsilcisi” ve “İslam hükümetinin lideridir”. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mazlum Uyar, “Şii Siyasi Düşüncesi Bağlamında İran İslam Cumhuriyeti Anayasasında Otoritenin Kaynağı”, *Avrasya Dosyası Şii Jeopolitiği*, Cilt. 13, Sayı. 3, 2007, ss. 232-250.

13 Humeyni’nin bu çerçevedeki düşüncelerini incelemek kendi eseri olan kitap için bakınız; İmâm Ruhollah Khomeini ve Hamid Algar, *Islamic government: governance of the jurist*, Alhoda, UK, 2002.

14 Shaery-Eisenlohr, *Shi’ite Lebanon*, a.g.e., ss. 142-144.

15 Serkan Taflıoğlu, “İran İslam Cumhuriyeti’nde Egemenlik ve Meşruiyet Kaynağı ‘Velayet-i Faqih’”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 68, No. 3, 2013, ss. 97-98.

Bu görüşleri ile İran'ı “Şiiğin Vatikan'ı” yapmayı amaçlayan¹⁶ Humeyni'yi, Şii aktivizminin en başarılı hareketlerinden Hizbullah oluşumunun eylem ve söylemlerini şekillendiren en önemli siyasi-dini lider olmuştur. Altıncı İmam Cafer el-Sadık'ın¹⁷ öğretilerine dayanan İmami-Caferi mezhebini (*12 İmam inancı*) fikirsel referans alan Hizbullah, Emel'in (Amal) aksine İran liderinin Fakih konumunu¹⁸ yani Humeyni'nin Kayıp İmam gelene kadar Şii toplumuna liderlik yapmasını onaylamıştır.¹⁹

Bu onay ile Hizbullah uzun yıllar kimlerin Lübnan'daki Şii'lere merci²⁰ (*marja*, Ç.-*Marajı*) ya da rehber olacağı tartışmasına kısmen nokta koymuştur. Böylece bu oluşum tartışmalı bir yapı olan Velayet-i Fakih'i mercilik (*Marja'iyya*)²¹ makamı olarak tanımıştır. Dahası Hizbullah, en yüksek karar organı Yüksek Danışma Meclisi'ndeki (*Majlis ash-Shura*) olası uyuşmazlık durumunda bu sorunu çözmeye yetkili tek karar mercii olarak İran'ın dini liderini kabul etmektedir. Vefatına kadar Humeyni politik ve

16 Roschanack Shaery-Eisenlohr, “Imagining Shi'ite Iran: Transnationalism and Religious Authenticity in the Müslim World”, *Iranian Studies*, Vol. 40, No. 1, s. 20.

17 Bilindiği gibi bu mezhebe göre, İmamlar Şii toplumu arasında Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi ve dolayısı ile en üst dini lider olarak kabul edilmektedir. Max Weiss, *In the Shadow of Sectarianism: Law, Shi'ism, and the making of Modern Lebanon*, London, Harvard University Press, 2010, s. 93.

18 Detaylı bilgi için bakınız; Hamid Mavini, “Ayatullah Khomeini's Concept of Governance (*wilayat al-faqih*) and the Classical Shi'is Doctrine of İmamate” *Middle Eastern Studies*, Vol. 47, No. 5, 2011, ss. 807-824.

19 Marius Deeb, “Shia Movements in Lebanon: Tehir Formation, Ideology, Social Basis, and Links with Iran and Syria”, *Third World Quarterly*, Vol. 10, No. 2, 1998, ss. 692-696.

20 Mercii olabilmek için Şii'lerin en saygın dini merkezlerinde (Necef, Kum, Kerbela ve İsfahan) eğitim görmeli, bu merkezlerden derece almalı, pek çok dini içerikli yayın yapmalı ve ölen bir merci tarafından merci olarak işaret edilmelidir. Örneğin saygın bir merci olan Ayetullah Muhsin el-Hakim ölümünden önce Ayetullah el-Uzma Ebul Kasım Hoi'yi kendisinden sonraki merci olarak işaret etmiştir. Detaylı bilgi için bakınız; Shaery-Eisenlohr, *Shi'ite Lebanon*, a.g.e., ss.142-144; Shanahan, *The Shia of Lebanon*, a.g.e., s. 140.

21 Mercii, Kayıp İmam yokluğunda bu kişinin yeryüzündeki valisi ya da vekili olma durumuna ilişkin tanımlamadır. Şii toplumundaki 12 İmam inancının hukuki olarak en üst otoritesi olan mercilik (*Marja'iyya*) kurumu ile ilgili Lübnan içerisindeki tartışmalar ve İran'ın rolü ile ilgili detaylı bilgi için bakınız; Rufa Jüri Abi Saab, “Lebanese Shi'ite and The Marja'iyya: Polemic in the Late Twentieth Century”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 2, 2009, ss. 230-239.

dini anlamda Hizbullah'ın son karar mercii olmuştur. Bu bağlamda Hizbullah'ın resmi sözcüsü İbrahim Âmin el-Seyid'in "Lübnan ve dünyadaki savunmasız/ezilmiş insanlara ve Allah taraftarlarına açık mektup" (16 Şubat 1985) (*al-Risala al-Maftuha allati wajahaha Hizbullah ila-l-Mustad'afin fi Lubnan wa-l-Alam*) olarak ilan ettiği Hizbullah'ın kuruluş belgesi önemlidir.²² Lübnan'a ait *Al-Safir* gazetesinde yayımlanan bu belgede "Kuran, Sünnetler ve Büyük Ayetullah'ı (Humeyni)" kültürlerinin temel kaynağı olarak kabul eden Hizbullah, İran liderine benzer şekilde iç ve dış politika söylemi geliştirmiştir.²³

Şeyh Muhammed Hüseyin Fadllah'ın öğrencisi, İsrail tarafından şehit edilen ilk "din adamı" olması sebebi ile İslami direnişin ve şehitlik kurumunun sembolü olan Şehid Şeyh Ragıp Harp'ın ilk ölüm yıl dönümünde açıklanan bu belge²⁴, Hizbullah'ın askeri kanadı olan İslami Direniş Tugayları'nın (*Muqawama al-Islamiyyah*) kurulduğunu da açıklamıştır. Bu çerçevede Hizbullah dış ilişkilerinde, Siyonizm, İsrail, küreselleşme ve Batı karşıtı tutum benimsemiştir. İç politikada ise mezhebe (*madhhab*) dayalı yapıyı kaldırmayı amaç edinen Hizbullah, Lübnan siyasal-sosyal sistemine İran dini liderinin tasarladığı İslami düzen ya da alan (*hala al-İslamiyya*) fikrini uygun görmüştür.²⁵ Humeyni'den sonra Hizbullah'ın ideolojik zeminine katkı sağlayan ikinci isim, Şii aktivizmini şekillendiren ve kendisi reddetmesine rağmen Hizbullah'ın ruhani lideri, akıl hocası ve "taklit mercii" olan ikinci isim Fadllah'tır.²⁶ Söylem ve eylemleri ile Humeyni'nin en önemli rakibi Ayetullah el-Uzma Ebul Kasım Hoi'yi merci olarak izleyen

22 *Yazılışı şu şekildedir; الرسالة المفتوحة التي وجهها حزب الله إلى المستضعفين في لبنان والعالم*, "Açık mektup"un Orjinal (arapça) metni için bakınız; <http://sleimans.blog.com/files/2010/07/Hizbullahs-Open-Letter-Arabic.pdf> (25.05.2015).

23 Bu metin "Nass al-Risala al-Maftuha allati wajahaha Hizbullah ila-l-Mustad'afin fi Lubnan wa-l-Alam" başlığı ile Lübnan gazetesi *al-Safir'de* (Beirut), 16 Şubat 1985'te yayımlanmıştır. Joshua L. Gleis ve Benedetta Berti, *Hezbollah and Hamas: A comparative study*, Baltimore, JHU Press, 2012, s. 35.

24 Bu belge ve Hizbullah'a ilişkin diğer dökümanlar ile ilgili şu kaynaklara bakılabilir; Mustafa Allahyari, *Direniş'in Dili Bilinmeyen Yönleriyle Seyyid Hasan Nasrallah*, Feta Yayıncılık, İstanbul, 2000; Filippo Dionigi, *Hezbollah, Islamist Politics, and International Society*, Palgrave Macmillan, New York, 2014, s. 95.

25 "Open Letter", www.foia.cia.gov/browse_docs.asp, (25.10.2011)

26 Shaery-Eisenlohr, "Imagining Shi'ite Iran", a.g.e., s. 20.

Fadlallah, 1936'da Irak'ın Şii bölgesi Nefef kentinde doğmuştur.

Nefef ve Kerbela'da eğitimini tamamlarken Saddam rejimi karşıtı Irak Dava Partisinde (*Hizb al-Dawa*) yoğun ideolojik faaliyetlerde bulunmuştur.²⁷ 1966 yılında Lübnan'a döndükten sonra mezhepsel pratiklere dayalı Şii "ulusalcılığını" (*qavmiyya*) ve İslami yaşamı yaymak amacı ile Fadlallah, Şiiilerin yaşadığı bölgelerde çeşitli İslami okullar, yardımlaşma ve sosyal kurumlar kurmuştur. Modern ve reformcu din adamı görüntüsü çizen Fadlallah'ın, İran ile ilişkileri özellikle Humeyni'nin ölümünün ardından bozulmuştur. 1989'dan beri İran dini lideri olan Ayetullah Seyid Ali Hamaney'in merciliğini tartışma konusu yapan ve İran'ın Lübnan'daki Şiiilere yönelik hegemonik tutumuna karşı çıkan Fadlallah, 1995 yılında kendisini Lübnan'daki Şii toplumu mercisi ve rehber olarak ilan etmiştir.²⁸ Bu durum İran'ın yaklaşımını hegemonik görmeyen ve kendisini otonom bir aktör olarak değerlendiren Hizbullah ve Fadlallah arasındaki ilişkilerin de bir dereceye kadar soğumasına yol açmıştır. Yine de başta Fadlallah ve İran dini olmak üzere Lübnanlı ve İranlı din adamları arasındaki fikirsel gerilim konusunda Hizbullah'ın "uzlaştırıcı" bir yol benimsediği söylenebilir.

Fadlallah'ın ve diğer bazı Lübnanlı Şii gurupların özel olarak Lübnan ve genel olarak tüm Şii toplumu üzerindeki İran/Pers hegemonyasına karşı çıkması ve Arap Şiiiliğine daha yakın durması²⁹ gibi nedenlerin de katkısıyla Hizbullah, kendisini Lübnanlı insanların iradesinin sonucu olarak gelişen bağımsız ve herhangi bir devletin "vekili" olmayan bir cihat hareketi olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan kendisini ve İran devletini farklı toplumsal birimler olarak değerlendirmesine rağmen Hizbullah oluşumu, Humeyni tarafından geliştirilen *Fakih* anlayışını kabul etmiştir. Bu çerçevede kendisi açısından orta yol geliştiren Hizbullah, Lübnanlı bir hareket olmasına rağmen herhangi bir ulusal kimliğe ait görmediği fakat şu anda İran'da bulunan İslam dünyasının lideri Fakih'i Hizbullah'ı da içeren bütün

27 Shaery-Eisenlohr, *Shi'ite Lebanon*, a.g.e., ss. 142-144.

28 Fadlallah'a göre, Hamaney'in merciliği sahip olduğu dini ilimlerden değil İran anayasasından kaynaklanmaktadır. Shaery-Eisenlohr, "Imagining Shi'ite Iran", a.g.e., ss. 22-23.

29 As'ad AbuKhalil, "Ideology and Practice of Hizballah in Lebanon: Islamization of Leninist Organizational Principles," *Middle Eastern Studies*, Vol. 27, No. 3, 2006, ss. 400-401; Shaery-Eisenlohr, *Shi'ite Lebanon*, a.g.e., ss. 139-147.

Şii toplumunun son karar merci olarak kabul etmiştir.³⁰ Bu şekilde hem örgütsel hem de söylemsel ve eylemsel zeminine katkı yapan Fadlallah gibi Lübnanlı ve Humeyni gibi İranlı *merciler* arasındaki gerilimin kendi üzerindeki olumsuz etkilerini belirli oranda yumuşatmayı amaçlamıştır.

Diğer taraftan Fadlallah'ın İran'ın Şii toplumu üzerindeki etkisine yönelttiği eleştiriler, Lübnanlı ve İranlı Şii din adamları arasında iç ve dış politik gelişmelere yönelik büyük oranda benzer tutumların var olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu iki noktayı birbirinden ayırma Şii aktivizmi ve Hizbullah oluşumunun söylem ve eylemlerini anlamak açısından gereklidir. Lübnanlı din adamlarının karşı çıktığı şey İran'ın Şii aktivizmine dayalı iç ve dış politika anlayışı benimsemesi değil "hegemonik" tutum sergilemesidir. Bu çerçevede diğer radikal Şii din adamları gibi Fadlallah'ta, İran'daki İslami devrime benzer şekilde radikal bir dış ve iç politika söylemi benimsemiştir. Bu noktada özellikle askeri mücadele anlamındaki cihat yani Müslümanların meşru şiddet kullanımına ilişkin düşünceleri Hizbullah'ın askeri eylemlerini şekillendirmiştir. Saldırgan ve kendini korumaya yönelik cihat anlayışları arasında ayırma giden Fadlallah, işgalci güçlere (İsrail) karşı yapılan cihadi yani silahlı mücadeleyi meşru olarak kabul etmektedir. Fakat Fadlallah'a göre bazı sınırlandırmaları olan cihat anlayışı, amaç değil temel *ülkü* olan İslam toplumunu oluşturmak için sadece bir araçtır. Ona göre asıl ve çaba gerektiren cihat, Müslüman'ın günlük hayatında İslami emirlere uymasına dayanan İslami toplumu kurmaktır.³¹ Fadlallah'a ait bu görüşler, Hizbullah'ın İslami düzene dayalı direniş toplumu (*mujtama al-muqawama*) düşüncesine önemli oranda etki etmiştir.³²

Bu şekilde Humeyni'yi ve Hamaney'i andıran şekilde din ve politikanın ayrılmasına karşı çıkan Fadlallah, modernleşme, Batı ve sömürü karşıtı uluslararası ilişkiler anlayışına destek vermiştir.³³ Hz. Hüseyin'in Kerbela'da "zulme" karşı direnişini temel alan Fadlallah'a göre, Lübnadaki Şii

30 Hasan Naşr Allāh, *Voice of Hezbollah: The Statements of Sayed Hassan Nasrallah*, Nicholas Noe (Edit.,)New York, Verso Books, 2007, ss. 91-99.

31 Sami Emile Baroudi, "Islamist Perspectives on International Relations: The Discourse of Sayyid Muhammed Hussein Fadlallah (1935-2010)", *Middle Eastern Studies*, Vol. 49, No. 1, 2013, ss. 113-115.

32 Reinoud Leenders, "Know thy enemy: Hizbullah, 'terrorism' and the politics of perception", *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 2, 2005.

33 Baroudi, "Islamist Perspectives on International Relations", a.g.e., ss. 115-116.

toplumu zorbalığa ve sömürüye dayalı uluslararası ve Lübnan içerisindeki mezhepsel düzene yönelik mücadelesini 12. İmam Mehdi *gaybetten* döneme kadar sürdürmelidir. İranlı ve Lübnanlı çoğu radikal Şii din adamının ortak tavır sergilediği bu anlayış, Hizbullah'ın iç ve dış alandaki temel siyasi-askeri ayrımı Allah'ın yolundan gidenler ile tiranlığın, kibirin ve baskının peşinden giden güçler arasında görmesine katkı sağlamıştır.³⁴ Tarihdışı yorumlanan bu mücadelede Hizbullah, Şeytan toplumuna (*hizb-ush-Shaytan*) karşı Allah taraftarları (*Hizb'Allah*) ile birlikte hareket ettiğini savunmuştur.³⁵ Böylece Kerbela hadisesini de içeren tarihsel olaylar Halliday'in vurguladığı gibi, mevcut olayları *açıklayıcı* olarak değil çağdaş uluslararası ve iç kaygılara yönelik *ideolojik* bir zemin olarak değerlendirilmiştir.³⁶

Sonuç olarak Ortadoğu bölgesindeki ve Lübnan içerisindeki sosyo-politik gelişmelerin etkisi ile güçlenen Şii aktivizminin fikirselden şekillendiren Humeyni gibi Fadlallah'ın iç ve dış politikaya yönelik düşünceleri Hizbullah'ın eylem ve söylemlerini *belirli oranda* biçimlendirmiştir. Aslında Fadlallah, 1976'da yazdığı ve temel eseri olan İslam ve Kuvvetin Mantığı (*Al-Islam wa Mantiq al-Quwwa*) kitabının kapanış cümlelerinde bu kitabın Hizbullah gibi bir oluşuma temel oluşturmasını umduğunu dile getirmiştir.³⁷ Zaman zaman ortaya çıkan gerilimlere rağmen Hizbullah üzerinde önemli etkisi bulunan Şii din adamı Fadlallah, 06 Temmuz 2010 tarihinde vefat etmiştir. Cenaze töreninin düzenlenmesi ve 06 Temmuzun Lübnan'da ulusal yas günü ilan edilmesinde lider rol oynayan Hizbullah, Fadlallah'a fikirselden yakınlığını ve saygısını son kez göstermiştir.³⁸

Bu çalışmanın temel konusu ideolojik/fikirselden faktörlerin Hizbullah üzerindeki şekillendirici etkisini inceleme olmasına rağmen burada bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Modern dünyanın sorunlarına karşı politik ve askeri mücadele yürüten çoğu Şii hareketin tarihdışı yorumlanan

34 Baroudi, "Islamist Perspectives on International Relations", a.g.e., ss. 110-111.

35 AbuKhalil, "Ideology and Practice", a.g.e., s. 393.

36 Fred Haliday, *Ortadoğu Hakkında 100 Mit*, Can Cemgil (Çev.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 16

37 Muhammad Husain Fadlallah, *Al-Islam wa Mantiq al-Quwwa*, Beirut, Al-Mussassah al Jamfiyah M-Dirassat wal-Nashr wal-Tawzi, 1981, s. 298; Deeb, "Shia Movements", a.g.e., s. 692.

38 Baroudi, "Islamist Perspectives on International Relations", a.g.e., ss. 109-110.

bu metinlere/olaylara başvurduğunu düşündüğümüzde, fikirsal unsurların meşrulaştırıcı bir unsur yani önemli oranda araçsal olduğu sonucuna varmaktayız. Aksine bir tutum bu ideolojileri tarihdışı yani değişen sosyal ve tarihsel bağlamı dikkate almadan değerlendirme durumuna yol açmaktadır. Ayrıca ideolojik faktörler dışında bu aktörleri şekillendiren diğer maddi (sosyo-ekonomik) yapısal koşulları da dikkate almak gerekir. Bu bağlamda Hizbullah'ın eylem ve söylemlerini bazı çalışmaların iddia ettiği gibi sadece tarihdışı değerlerindirilen Şii ideolojisi üzerinden açıklamak eksik bir değerlendirmedir.³⁹ Hizbullah ve Şii aktörlerin günümüzdeki “düşmanları” (İsrail ve ABD), eleştirdiği uluslararası (kapitalist devletler sistemi) ve devlet içi yapı (Marunî-Sünni hâkimiyeti) tamamı ile mevcut tarihsel-politik bağlama ve sosyal-maddi koşullara denk gelmektedir. Bu nedenle modern dünyaya yönelik zaman-mekân koşullu ve aktörlerin eylemleri üzerinde belirli oranda şekillendirici etkisi olan (Şii) İslami yorumlara tarih ötesi bir anlam vermek ve bunları tek bir faktör olarak görmek yanıltıcı olmaktadır.

Şii Aktivizminin Şiddet Eğilimli Aktöre Dönüşümü: Hizbullah'ın Oluşum Süreci

Günümüze kadar geçen süreçte Lübnan'daki Şii toplumunda ortaya çıkan ve değişik söylem-eylemleri bulunan aktörleri dikkate aldığımızda İslami yorumlar, aktörler üzerinde her dönem benzer etkilere ve niteliğe sahip olmadığı gibi her durumda şiddet temelli eylemlere yol açmamıştır. Mevcut sosyo-politik gelişmeler diğer fikirsal unsurlar gibi İslami yorumların niteliğini ve etkisini şekillendirmektedir. Bu çerçevede Hizbullah eylemlerinde meşrulaştırıcı rolü bulunan fikirsal unsurlara (radikal Şii söylem) başat konumunu kazandıran bölgesel ve ülke içi siyasi-askeri gelişmeleri dikkate almak gerekmektedir. Bu bağlamda İran'daki İslami devrim, İsrail'in 1982-2000 yılları arasındaki Lübnan işgali ve Suriye'nin 1976-2005 yılları arasında Lübnandaki askeri varlığı gibi bölgesel gelişmeler ve özellikle 2000'li yıllara kadar geçerli olan Şiiilerin “modern” Lübnan devleti içerisindeki ekonomik, kültürel ve siyasi “dışlanmışlık” durumu İslami (Şii) söylemin radikalleşmesi ve ön plana çıkmasına ve Şii aktivizmin Lübnan özelinde şiddet eğilimli aktöre dönüşmesine ve güç kazanmasına zemin

³⁹ Saad-Ghorayeb, *Hezbollah: Politics & Religion*, a.g.e., ss. 88-134.

hazırlamıştır.⁴⁰ Diğer bir ifade ile, Ortadoğu ve Lübnan devleti içerisindeki zaman-mekan koşullu gelişmeler şiddet eğilimli ve radikal İslami (Şii) söylemi benimseyen Şii aktivizminin ve bu aktivizmi değerlendiren Hizbullah'ın bölgesel ve yerel gelişmelerde etkili olmasına yol açmıştır.

Bu sosyo-ekonomik gelişmelerin etkilediği fikrîsel eğilimlere söylemsel/eylemsel temelde başvuran Hizbullah, Şeyh Suphi el-Tufayli ve İslami Emel (*Amal al-Islami*) lideri Seyyid Abbas el-Musavi'nin öncülük yaptığı oluşumların birleşmesi ile çekirdek yapısını kurmuştur. Bu çerçevede bu Şii hareket örgüt, 1982-83 yılları arasında Baalbek'te Lübnanlı din adamlarının yaptığı çeşitli toplantılar sonucu gelişmiştir. Bazı çalışmalar ise Hizbullah'ın kuruluşunu daha erken bir tarihe dayandırmaktadır. Bu bağlamda Hizbullah'ın fikrîsel temeli Cebel Amil (*Güney Lübnan*), Beka (*al-Biqa'*) ve Beyrutu Şiiiler arasındaki üç önemli din adamı tarafından onaylanan 1978'deki "Dokuzlar Belgesi" (*Wathiqa al-Tis'a*) görülmektedir.⁴¹ Hizbullah'ın kurucu üyelerinden ve 1998 yılına kadar Hizbullah Genel Sekreteri Vekilliğini yürüten Naim Kasım da, İslami Direniş fikri ve oluşumunun bu belge ile ilişkisini doğrulamıştır.

Kasım'a göre, Humeyni tarafından onaylanan ve Şii toplumundaki dokuz önemli din adamı tarafından üzerinde tartışılan bu belge, 1960'lı yıllarda gelişen ve güçlenmeye başlayan Şii İslam düşüncesine bağlı İslami hareketlerin gelecekteki eylem ve söylemlerine bir çerçeve sunmuştur. 1985'te açıklanan Hizbullah'ın resmi kuruluş belgesi "Açık Mektup"a benzer şekilde Dokuzlar Belgesi de İslam inancına, Velayet-i Fakih kurumu ile güçlü bağlara ve İsrail ile mücadelede *cihat* fikrine önemli oranda vurgu yapmıştır.⁴² Bu fikrîsel ve söylemsel tutumlar daha sonra "Açık Mektup"ta daha somut bir şekilde yer almıştır. Bu durum aslında İranlı, Iraklı ve Lübnanlı İslami grupların İran'daki İslami devrim öncesine dayanan yoğun

40 Bu çerçevede Hizbullah'ı ortaya çıkaran ve Şii radikalizmine zemin hazırlayan yerel, bölgesel ve uluslararası gelişmeleri yeterince dikkate alan çalışmalar için bakınız; Eitan Azani, *Hezbollah: the story of the party of God: from revolution to institutionalization*, USA, Palgrave Macmillan, 2008, s. x; Amal Saad-Ghorayeb, "Factors Conducive to the Politicization of the Lebanese Shi'a and Emergence of Hizbullah", *Journal of Islamic Studies*, Vol. 14, No. 3, 2003, ss. 299-305.

41 Dionigi, *Hezbollah, Islamist Politics, and International Society*, a.g.e., s. 92.

42 Naim Qassem, *Hizbullah: The Story from within*, Dalia Khalii (Çev), London, SAQI, 2005, s. 19-20.

ilişkinde de işaret etmektedir. Güçlü ulus-aşırı bağlara işaret eden bu gruplar arasındaki yoğun etkileşimin varlığı ilişkilerin tamamı ile sorunsuz olduğu anlamına gelmemektedir.⁴³ Hizbullah'ın çekirdek kadrolarını da içeren Lübnanlı İslami guruplar, Irak ve özellikle İranlı din adamları ve İslami grupların etkisinde kalmıştır. Bu çerçevede İran'daki dini yönetime ve Şii aktivizmi inancına benzer şekilde Hizbullah yönetimi, Lübnan'daki Şii topluma dini ve politik liderlik yapacak din adamlarından oluşmuştur. Diğer bir ifade ile Hizbullah, İran'ın Kum ve özellikle Irak'ın Necef kenti merkezli din adamlarının etkisi ile din adamlarının politik roller üstlenebileceği bir yapı olarak gelişmiştir.⁴⁴

Oluşumunun ilk yıllarında Cebel Amil, Güney Beyrut ve Beka vadisindeki Şiiileri etkilemeyi başaran, Velayet-i Fakih kurumunu tanıyan ve Fadlallah'ın da "ruhani lider" olarak yer aldığı Hizbullah, radikal ve dini bir yönetim anlayışı benimsemiştir.⁴⁵ Bu nedenle Hizbullah bir açıdan Emel'i modern ve reformcu olmakla eleştiren din adamlarının politik yükselişini temsil etmektedir.⁴⁶ Bu bağlamda Şii aktivizmi düşüncesinden etkilenen Lübnanlı din adamları (el-Tufayli, el-Musavi, Muhammed Yazbek ve Seyid Hasan Abdelkarim Nasrallah gibi), bu aktivizme yol açan sosyal gelişmelerden İsrail işgaline, İsrail'in Lübnan'daki yerel müttefiklerine ve "siyasi mezhepçi" devlet yapısına karşı İslami düzen söylemini önclemiştir.⁴⁷ Bu söylemi benimseyen Hizbullah, İran Devrim Muhafızları'ndan (*Pas-daran*) önemli askeri ve mali yardım almış ve Baalbek (Beka) merkezli bir komuta-kontrol sistemi geliştirmiştir. Hizbullah'ın ilk yıllarında İsrail ile mücadelesinde İran, 1500 Pasdaran'ı Lübnan'a göndermiş ve bu oluşuma 1980'li yıllar gibi erken bir dönemde yıllık yaklaşık 100 milyon dolar mali yardım sağlamıştır.⁴⁸ Bu şekilde radikal Şii din adamlarının etkisinde,

43 AbuKhalil, "Ideology and Practice", a.g.e., ss. 400-401; Shaery-Eisenlohr, *Shi'ite Lebanon*, a.g.e., ss. 139-147.

44 Hala Jaber, *Hezbollah: Born with a vengeance*, New York, Columbia University Press, 1997, ss. 63-65.

45 Carl Anthony Wege, "Hezbollah Organization", *Studies in Conflict&Terrorism*, Vol. 17, 1994, ss. 154-155.

46 Asad AbuKhalil, "Syria and the Shiites: Al-Asad's policy in Lebanon", *Third World Quarterly*, Vol. 12, No. 2, 1990, s. 14.

47 Shimon Shapira, "The Origins of Hizballah", *Jerusalem Quarterly*, Vol. 46, 1988, ss. 124-125.

48 Krista E. Wiegand, "Reformation of a Terrorist Group: Hezbollah as a Lebanese Political

İran'ın kısmen kontrolünde, Lübnanlı Şiiilerin İslamcı söylem ve eyleme yönelmesini temsil eden ve düzenli silahlı gücü bulunan radikal İslami bir aktör ortaya çıkmıştır.

İslami Emel ve Lübnanlı *Ulema* grubu dışında Hizbullah oluşumuna ideolojik ve eylemsel açıdan katkı sağlayan diğer radikal İslamcı hareket Müslüman Din Adamları Derneği'dir (*Tajammu al-Ulama al Muslimun*). Sünni ve Şii din adamlarından oluşan bu hareket, İslami devrimi desteklemekte ve hala Hizbullah oluşumunda ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. Nasrallah'ın da geçmişte üyesi olduğu ve Hizbullah oluşumuna katkı sağlayan diğer örgüt ise 1970'li yıllarda ortaya çıkan Lübnan Dava partisi ve Lübnan Müslüman Öğrenci Derneği'dir (*Al Ittihad Al Libnani Lil-talaba Al Muslimin*). Necef'teki din adamlarını merci olarak kabul eden bu oluşumlar, Irak'tan Lübnan'a dönen ve Hizbullah oluşumuna liderlik eden din adamlarından oluşmaktadır. Bu çerçevedeki diğer önemli oluşum ise Şii din adamlarının liderlik yaptığı, İran ile yakın ilişkileri bulunan ve İsrail'e karşı ilk direniş eylemlerine merkezlik yapan Cebel Amil Din Adamları Derneği'dir (*Tajamu Al Ulama Fi Jabel Amel*).

Önceleri bölgedeki tüm İslamcı Şii gruplar gibi İsrail'e karşı pasif ve "sivil bir direniş" gösteren bu kurum, artan İsrail saldırıları sonrasında Hizbullah'a da model olan savunma temelli cihat anlayışına yönelmiştir. Bu durum Hizbullah'ın "Açık Mektup" ile İsrail'e "kutsal savaş" ilanını andıran aktif ve askeri direniş ile sonuçlanmıştır.⁴⁹ Böylece uluslararası ve "Batının Ortadoğu'ki komplosu" olarak görülen İsrail güçlerinin⁵⁰ Lübnan'dan çekilmesini isteyen, İslami düzen öneren ve Batı değerlerine karşı olan bu oluşumlar Hizbullah'ın çekirdek kadrosunda yer alarak bu aktörün söylem ve eylemlerinde belirleyici olmuştur.⁵¹ Bu oluşumun kurucu komitesinde 3 kişi İslami Emel'den, 3 kişi Lübnan Dava partisinden ve 3 bağımsız din adamı olmak üzere 9 kişi yer almıştır.⁵² Diğer grup ise Lübnanlı 'Kabadiyat' (*Kabadiyat*) oluşumudur. Silahlı mücadele konusunda 1975-1989 yılları arasında yeterince askeri bilgi edinen ve Beyrut bölgelerinde etkili olan

Partı", *Studies in Conflict&Terrorism*, Vol. 32, 2009, ss. 670-673.

49 Jaber, *Hezbollah*, a.g.e., s. 24.

50 a.g.e., ss. 59-60.

51 Shapira, "The Origins of Hizballah", a.g.e., ss. 124-130.

52 Shanahan, *The Shia of Lebanon*, a.g.e., s. 113.

söz konusu Kabadayılardan Emel gurubuna katılamayanlar Hizbullah oluşumunda kısmen yer almıştır.⁵³

Hizbullah'ın özellikle fikirsel zeminini şekillendiren ve bu oluşumun iç, bölgesel ve uluslararası gelişmelere ilişkin söylemini etkileyen merkezi öneme sahip diğer bir oluşum ise Lübnan Hizbullah Devleti (*Dawlat Hezbollah Libnan*) gurubudur. Bu oluşuma Hizbullah'a fikirsel ve eylemsel alanda “ruhani liderlik” yapan ve “ilham kaynağı” olan Fadlallah ve Hizbullah'ın kurucu üyelerinden İbrahim Âmin liderlik yapmıştır.⁵⁴ Bu hareketlerin oluşum tarihlerini dikkate aldığımızda Şii toplumundaki fikirsel, siyasi ve dahası şiddet kullanımı konusundaki radikalleşme eğilimlerini 1960'lı yıllara kadar götürebiliriz. Bunun yanı sıra Hizbullah oluşumu, İran'ın da önemli siyasi, askeri ve ideolojik desteği bulunan Lübnan'daki radikal İslami gurupların birleşimi ya da büyük bir koalisyonu şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, erken dönemde “şemsiye” örgüt olarak gelişen bu oluşum zamanla daha merkezi ve hiyerarşik bir yapı haline dönüşmüştür.

Özetlersek, Hizbullah'ın kurucu kadrosundaki hakim söyleme ve eylemsel sürece Humeyni, Muhammed Bekir as-Sadr ve Ebul Kasım Hoi gibi Lübnanlı olmayan İran ve Iraklı din admaları belirli oranda etki yapmıştır. Diğer bir ifade ile, söz konusu Şii din adamları 1960'lı yıllardan itibaren Şii toplumunda önemli etki sahibi olmuştur. Böylece Hizbullah'ın yönetici gurubunu oluşturan Lübnanlı din adamları (el-Tufayli, el-Musavi, Nasrallah, İbrahim Âmin ve Muhammed Yazbek) Kum ve özellikle Necef'te nüfuz sahibi olan bu kişilerden dini eğitim almış ve bu kişilerden bazılarını *merci* olarak kabul etmiştir. Diğer taraftan, İranlı siyasi liderlerin, askeri personelin ve özellikle din adamlarının Lübnan'da gelişen Şii radikalleşmesi ve Hizbullah'ı da içeren İslami gruplar üzerindeki *yadsınamaz* etkisine rağmen, 1960'lı yıllar gibi erken bir döneme işaret eden bu gelişmeler İran'daki İslami devrimden önce gelişmiştir. Dolayısı ile Hizbullah'ın fikirsel ve eylemsel zeminini İran devriminden öncesine denk gelmektedir. Bu nedenle İran'ın bu oluşum üzerindeki etkisine rağmen, Hizbullah İran'ın “parlak fikri” ve “icadi” değil bölgesel ve yerel gelişmelerin etkisi ile gelişen bir oluşumdur.⁵⁵

53 Azani, *Hezbollah: the story of the party of God*, a.g.e., ss. 61-62.

54 a.g.e., ss. 61-62.

55 Saad-Ghorayeb, “Factors Conducive to the Politicization”, a.g.e., s. 306.

Sosyal ve Askeri Cihat: Hizbullah'ın Örgütsel ve Mekânsal Düzeni

1960'lı yıllarda yoğunlaşan Şii aktivizminin Lübnan'daki güçlü ifadesi Hizbullah, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren hiyerarşik bir emir-komuta zincirine sahip olmuştur. Günümüze kadar bu oluşumun iç ve dış ilişkilerini şekillendiren üç genel sekreteri olmuştur. Bunlardan ilki el-Tufayli (1987-1991), ikincisi el-Musavi (1991-1992) ve üçüncüsü el-Musavi'nin eşi ve erkek bebeği ile Cebel Amil'de İsrail sadrlırısında öldürülmesi sonrasında bu oluşuma 1992 yılından beri liderlik yapan Nasrallah'tır. Diğer ismi Ebu Hadi olan Nasrallah, Seyyid Abdulkerim ve Mehdiyye Safiyuddin'in dokuz çocuğundan en büyüğüdür. 30 Ağustos 1960 yılında Cebel Amil'den 5 kilometre uzaklıktaki el-Bazuriye bölgesinde doğan ve Güney Beyrut'un fakir bir bölgesi olan Karantina şehrinde yetişen Nasrallah, önemli bir siyasi ve dini figürdür. Manavlık ve tarım işleri ile uğraşan bir ailede yetişen ilk din adamı olan Nasrallah, Necef'te geçirdiği iki yılın ardından Baalbek'te dini eğitimini tamamlamıştır.⁵⁶

Henüz 15 yaşında (1975) tekrar doğum yeri olan Bazuriye'ye dönerek Mazlumlar Hareketi'ne katılan ve 1982'de İsrail'e karşı silahlı direniş gerçekleştirdiği için bu oluşumdan çıkarılan Nasrallah, Hizbullah oluşumunun gelişimi ve güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. 1982 yılında Nabih Berri liderliğindeki Emel oluşumunun İsrail'e karşı direniş hareketini durdurduğunu açıklaması Nasrallah için önemli bir dönüm noktasıdır. Bekir as-Sadr ve özellikle Humeyni gibi merciler Emel'den ayrılan Nasrallah ve el-Musavi gibi dini yönelimli kişilerin siyasi ve askeri tutumlarını şekillendirmiştir. Bu etki ile Nasrallah, Humeyni ve Bekir as-Sadr'a benzer şekilde Şii toplumunun "sessizlik" dönemini bırakarak "zalim" ve "adil olmayan dünyaya" karşı aktif bir direniş göstermesi gerektiğini savunmuş ve Lübnan'daki diğer din adamları ile İslami direniş hareketi üzerinde düşünmüştür. Bu düşünceler Hizbullah oluşumunda somut bir nitelik kazanmıştır. Diğer taraftan, 1990'lı yılların başında yerel-ulusal seçimlere dahil olma ve Lübnan sistemine yönelik eylem-söylemleri belirli oranda yumuşatma ile ilgili tartışmalar Hizbullah oluşumunda bir bölünmeyi ortaya çıkarmıştır. El-Tufayli gibi "tutucu" kanadın aksine bu politikaları belirli oranda destekleyen ve dolayısı ile el-Musavi ile birlikte örgütün "pragmatist" kanadını

56 Detaylı bir Nasrallah'ın yaşamını anlatan bir kaynak için bakınız; Naşr Allāh, *Voice of Hezbollah*, a.g.e., ss. 1-15.

oluşturduğu düşünülen Nasrallah, bu tartışmalar devam ederken henüz 32 yaşında Hizbullah'ın lideri olmuştur.⁵⁷

Din adamlarından oluşan Hizbullah'ın en yüksek karar organı Yüksek Danışma Meclisi'ne (*Majlis ash-Shura*) önderlik yapan Nasrallah, Hizbullah'ın eylem ve söylemlerini bir dereceye kadar şekillendirmektedir. Bu çerçevede “koalisyon” bir oluşum olarak ortaya çıkan Hizbullah, Emel'e kıyasla özellikle 1990'lı yıllardan itibaren sıkı askeri kontrol, etkili örgüt ve İran'a daha yakın şekilde yapılanmıştır. Genel sekreter olarak Nasrallah, Yüksek Danışma Meclisi'nde yapılan oylama (10 karşı 2) sonucunda örgüt açısından ilk önemli kararı Hizbullah oluşumunu Ağustos 1992 yılında Lübnan seçimlerine dâhil ederek vermiştir. Parti içerisinde sınırlı bölünmelere yol açan bu adımı genç ve karizmatik lider Nasrallah, örgütün amaçlarından biri olan Lübnan'da siyasi mezhepçiliği ortadan kaldırmak için gerekli görmüştür.⁵⁸ Hizbullah'ın erken dönemde reddettiği bir siyasi yapı ile sınırlı oranda bütünleşmesi anlamına gelen bu adım, bu hareketteki devrimci tutumun belirli oranda dönüştüğünü göstermektedir. Diğer taraftan bu süreç, Hizbullah'ın “İslami düzen” fikri ve “siyasi mezhepçiliği” kaldırma gibi temel amaçlarından vazgeçtiği şeklinde yorumlanmamalıdır.

Fadlallah ve İran dini lideri Hamaney Nasrallah'ın “Lübnanlaşma” kararını desteklemiştir. Hamaney, Hizbullah'ın Lübnan'daki parlamento seçimlerine katılma kararını Mayıs 1992'de yayımladığı bir fetva ile desteklemiştir.⁵⁹ Yine de Nasrallah'ın Lübnan seçimlerine katılma kararı Lübnan sistemine karşı çıkan Hizbullah'ın ilk genel sekreteri el-Tufayli liderliğindeki sertlik yanlılarını Hizbullah hareketinden uzaklaştırmıştır. Bu gelişmeler sonrasında el-Tufayli ve destekçileri 1997 yılında Açlar Devrimi (*Thawrat al-Jiyaa*) hareketini kurarak Hizbullah'tan ayrılmışlardır.⁶⁰ Bu sırada Nasrallah'ın 18 yaşındaki en büyük oğlu Hadi Nasrallah'ın Eylül 1997'de İsrail'in Cebel Amil'e düzenlediği operasyonda öldürülmesi, Hizbullah lideri Nasrallah'ın örgüt içerisindeki gücüne ve direniş hareketi içerisindeki

57 Naşr Allāh, *Voice of Hezbollah*, a.g.e., ss. 4-10.

58 A. Nizar Hamzeh, “Lebanon's Hizbullah: from Islamic Revolution to Parliamentary Accommodation”, *Third World Quarterly*, Vol. 14, No. 2, 1993, ss. 323-325.

59 Azani, *Hezbollah: the story of the party of God*, a.g.e., ss. 98-100.

60 Adham Saouli, “Lebanon's Hizbullah; the Quest for Survival”, *World Affairs*, Vol. 166, No. 2, 2003 s. 74.

şehitlik kurumuna daha fazla katkı sağlamıştır. Ayrıca Lübnan seçimlerine dahil olma sürecinde Fadlallah ve Hamaney'in desteğini arkasına alan Hizbullah lideri Nasrallah, etkileri sınırlı olan bir takım bölünmelere rağmen Hizbullah oluşumunun askeri ve politik birliğini önemli oranda birarada tutabilmiştir. Bu ilk politik sınavının ardından Nasrallah, özellikle Kerbela olayının anıldığı Aşure günlerinde önemli toplantılar ve İslami konuşmalar gerçekleştirmiştir. Konuşmalarında Kerbela olayındaki gibi Şiiilerin tarih boyunca zulme ve adaletsizliğe uğradığını vurgulayan Nasrallah, “kötü”ye karşı mücadelede Şiiilere birlik, sabır ve inanç çağrısı yapmaktadır.⁶¹

Şii tarihinde önemli yeri olan “teslim olma” ve gizlenme tutumu yerine “direniş” ve siyasi aktivizm boyutunu önceleyen Nasrallah, direniş toplumunu oluşturmayı temel amaç olarak benimsemiştir. Bu bağlamda “ebedi düşman” ve “zalim” güç İsrail ile zafiyete düşmeden mücadele çağrısı yapan Nasrallah, Suriye ve İran ile yakın ilişki geliştirmiştir. Bu ilişkinin gelişmesini Suriye’de Alevi (Şii) Esad (Hafız ve Beşar) rejimi ile İran’da 12 İmam inancına dayalı İslami yönetiminin olması ile açıklayan yaklaşımlar söz konusudur. Değişen ekollerine ve aralarında önemli yorum farklılıklarının olmasına rağmen Şii mezhebine ait olma durumu bu üç aktör arasındaki ortak bir nokta olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan bu üç aktör arasındaki “güçlü” ilişkileri sadece fikirseller üzerinde açıklama yanıltıcı olmaktadır. Suriye’nin Lübnan’daki Şii Emel, Hristiyan ve Dürzi oluşumları, İran’ın ve Hizbullah’ın Hamas ile askeri ve siyasi ilişkilerini dikkate alırsak bu durum daha belirgin olmaktadır.⁶² Aslında Hizbullah ideolojik bağlardan daha fazla İsrail, Batı, kapitalizm ve küreselleşme karşıtı bölgesel ve Filistinli Sünni grup İslami Direniş Hareketi (*Harakat al-Muqawama al-Islamiya-Hamas*) gibi yerel güçlerle birlikte hareket etmeyi temel strateji olarak benimsemiştir.

Bu çerçevede Nasrallah üçüncü dünya söylemini andıran bir tutum benimsemiştir. Bu şekilde Hizbullah, dış ilişkilerinde İran ve Suriye’ye kısmen “bağımlı” ve İsrail’e ya da Hizbullah’ın deyimi ile ‘Siyonist Oluşum’a (*al-kıyan al-Sahyuni*) “ebedi düşman” olarak gelişerek bölgede “ret

61 Augustus Richard Norton, *Hezbollah: A Short History*, United Kingdom, Princeton University Press, 2007, ss. 58-68.

62 Hizbullah’ın söylemsel ve eylemsel yöneliminde “Direniş Toplumu” düşüncesinin önemi ve bu aktörün geliştirdiği ilişkilerdeki rolü için bakınız; Shaery-Eisenlohr, *Shi’ite Lebanon*, a.g.e., ss. 66-88; Mona Harb & Leenders, “Know thy enemy”, a.g.e., 2005.

cephesi” ile önemli oranda kalıcı ve istikrarlı ulus-aşırı ilişkiler geliştirmiştir.⁶³ Diğer bir ifade ile Hizbullah’a göre, Ortadoğu’daki siyasi, ideolojik ve askeri mücadele sömürgeleşme döneminden itibaren batılı güçlerin (günümüzde ABD) desteklediği aktörler ve bu güçlerin bölgedeki etkinliğine karşı çıkan güçler arasında süregitmektedir. Bu bağlamda bu oluşum, bu mücadeledeki güç dengesini devam ettirmek ve dahası kendi lehlerine çevirmek amacı ile batı karşıtı ittifakta yer almaktadır. Öyle ki özellikle İran, Suriye ve Hizbullah arasındaki yoğun ilişkiler sürekli değişim ve istikrar-sızlığın bulunduğu bir bölgede “istikrarlı yapı” halini almıştır.⁶⁴ Dolayısı ile Batı, küreselleşme ve İsrail karşıtı devrimci bölgesel söylem geliştiren fakat aynı zamanda bölgedeki mevcut güç dengesini de muhafaza eden bu aktörler, siyasi, askeri, ideolojik ve ekonomik yoğun bir ulus-aşırı etkileşime sahiptir.

Dış ilişkilerin yanı sıra Nasrallah örgüt yönetimini de şekillendirmiştir. Hizbullah oluşumunu, Danışma Meclisi üyelerini seçen örgütün kurucu kadrosunu ve 200 çekirdek oluşumu bünyesinde barındıran Merkez Konsey (*Al-Majlis al-Markazi*) şekillendirmiştir.⁶⁵ Bu bağlamda Hizbullah, yönetim (*al-Tanfizi*), politika (*al-siyassih*), cihat (*al-Jihad*), yargı (*al-Qada*) ve parlamento (*al-Tashri*) gibi ana konseyler ile medya ve sosyal servisler gibi diğer birimler olmak üzere yedi alt komiteden oluşmuştur. Bölge olarak ise bu hareket Şiiilerin yoğun olarak yaşadığı Beyrut, Cebel Amil ve Beka vadisi olmak üzere üç önemli coğrafyada yoğunlaşmaktadır.⁶⁶ Hizbullah oluşumunun en yüksek karar organı genel sekreterlerin üçer yıllık süreler ile liderlik yaptığı Danışma Meclisi’dir. 9 üyesi bulunan bu meclisin 2 üyesi İran’ın Beyrut ve Suriye büyükelçiliklerinden 7’si ise çoğunlukla Lübnanlı din adamlarından oluşmaktadır.⁶⁷

63 Rola El-Husseini, “Hezbollah and the Axis of Refusal: Hamas, Iran and Syria”, *Third World Quarterly*, Vol 31, No. 5, 2010, ss. 803-815.

64 Abbas William Sami, “A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship”, *Middle East Journal*, Vol. 62, No. 1, 2008, ss. 33-53.

65 Rula Jurdi Abisaab ve Malek Hassan Abisaab, *The Shiites of Lebanon: Modernism, Communism, and Hizbullah's Islamists*, New York, Syracuse University Press, 2014, s. 129.

66 AbuKhalil, “Ideology and Practice”, a.g.e., s. 398.

67 Martin Rudner, “Hizbullah: An Organizational and Operational Profile”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol. 23, No. 2, 2010, ss. 227-228.

Lübnanlı olan lider kadrosu şu şekildedir; Genel Sekreter Nasrallah, Genel Sekreter Yardımcısı Naim Kasım, Genel Sekreter Siyasi Danışmanı Hüseyin Halil, Siyasi Konsey Sekreteri Şeyh İbrahim Emin el-Seyyid, Yönetim Konseyi Sekreteri Şeyh Haşim Şafi el-Din, Yargı Konseyi Sekreteri Şeyh Muhammed Yazbek ve Şeyh Cevad Nur el-Din.⁶⁸ Bu şekilde Yönetim, Yargı, Politika, Cihat ve Askeri Konseyler ile Politika Danışmanlığına liderlik yapan Danışma Meclisi, Hizbullah'ın dış ve iç politikası ile ilgili tüm kararlarını ya çoğunluk ya da oy birliği yolu ile almaktadır. Buna rağmen alt komitelerin kendi genel sekreterleri ve kısmen otonom işleyen bir yapısı vardır. Hizbullah oluşumunun organizasyon yapısı ve hiyerarşik düzeni yeterince sistemli ve üst ile alt birimler arasında resmi ve resmi olmayan ilişkilerden oluşmaktadır. Bu çerçevede özellikle İsrail'e karşı saldırılar düzenleyen ve İslami Cihat (*Al-Jihad al-İslami*) ile İslami Direniş (*al-Muqawamah al-Islamiyah*) gibi silahlı güçleri yöneten Cihat Konseyi, Hizbullah oluşumunun askeri cihat kısmını oluşturmaktadır.

1982 sonrasında Cebel Amil bölgesini işgal eden, bu bölgedeki Şii toplumunu özellikle Beyrut'un güney bölgelerine göçe zorlayarak burada "yoksulluk bölgesi (*belt of misery*) oluşmasına, düzenlediği askeri saldırılar ile bu bölgedeki insanların önemli maddi ve insani kayıplar vermesine, Şii radikalizminin ve dahası Hizbullah oluşumunun zemin kazanması ve gelişmesine belirli oranda yol açan İsrail'e karşı cihat anlayışı hem fikrinsel hem de eylemsel olarak Hizbullah oluşumunda merkezi bir rol oynamaktadır.⁶⁹ Direniş toplumunu kurmada ve askeri teknoloji açısından üstün olan düşmana karşı (İsrail) "şehitlik" aracılığı ile zarar vermede Kasım savunma temelli cihat anlayışının önemli olduğunu savunmaktadır. İsrail ile mücadelede ve Lübnan topraklarının özgürleştirilmesinde ABD'nin, uluslararası çabaların ya da diplomatik görüşmelerin değil "direnişin tek çözüm olduğuna" inanan⁷⁰ Hizbullah liderlerine göre, Şii toplumu kendi ruhunu ve bedenini "zalim ve adil olmayan düşman" kuvvetlerine ağır kayıplar vermek amacı ile *feda edebilir*. Kasım'a göre, bu şekilde düşman kuvvetleri

68 Robert G. Rabil, "Hezbollah: Lebanon's Power Broker", *The Journal of International Security Affairs*, Vol. 15, 2008, ss. 4-6.

69 İsrail'in bölgede gerçekleştirdiği ve insan hakları ile bağdaşmayan askeri saldırılar ve bu saldırıların Şii toplumunda yol açtığı toplumsal sonuçları değerlendiren kapsamlı bir çalışma için bakınız; Jaber, *Hezbollah*, a.g.e.,

70 Jaber, *Hezbollah*, a.g.e., 46.

ile Hizbullah oluşumu arasındaki güç eşitsizliğini sınırlandırma, düşmanı korkutmak, moralini zedeleme ve beklenmedik eylemler gerçekleştirmek mümkündür. Bu noktada, daha az insani ve maddi kayıp vermek şartı ile Hizbullah oluşumu, kendini “kurban/feda” etme şeklindeki canlı bomba (*al-Amaliya al-istishhaadiya*) eylemlerini Şii İslam geleneğinin ve şehitlik ile cihat anlayışının bir parçası olarak değerlendirmektedir.⁷¹

Direniş toplumunun temel yapıtaşı şehitlik kurumunun ve kişinin kendisini ruhen ve bedenen feda etmesinin temel amacı Kasım'a göre, Hizbullah'ın düşmanlarına onların zalim saldırılarından korkmadığını göstermektedir.⁷² Kerbela olayında Hz. Hüseyin'in sayıca az olmasına ve başarısız olacağını bilmesine rağmen şehitlik aracılığı ile zalime karşı geldiğini savunan Hizbullah liderlerine göre, Kuran'ın yasakladığı intihar saldırılarından farklı olan “kendini feda etme” (şehitlik) cihat anlayışının sadece bir boyutunu oluşturmaktadır.⁷³ Bu çerçevede temel amacı “düşman” kuvvetleri ve bu kuvvetlerin yerel müttefiklerinden Lübnan topraklarını özgürleştirmek olan Cihat konseyi, hücre yapılanması şeklindeki alt birimleri ile direniş toplumu düşüncesinin askeri boyutuna hizmet etmektedir. Cihat Konseyi'nin İran'ın Pasdaran oluşumu ile güçlü bağları ve etkileşimi olduğu savunulmaktadır.⁷⁴ Bu oluşuma 2008 yılına kadar İmad Mughniyah liderlik yapmıştır. Hizbullah'ın iddiasına göre 2008 yılında Suriye'nin başkenti Şam'da İsrail tarafından suikast sonucu öldürülen Mugniye, Hizbullah oluşumunu güçlü bir askeri yapıya dönüştüren ve bu oluşumun insan kaçırmadan canlı bomba eylemlerine kadar askeri faaliyetlerini yöneten önemli bir kişidir.⁷⁵

71 Qassem, *Hizbullah*, a.g.e., ss. 34-41.

72 Qassem, *Hizbullah*, a.g.e., ss. 43-47.

73 Jaber, *Hezbollah*, s. 84.

74 Rabil, “Hezbollah: Lebanon's Power Broker”, a.g.e., ss. 6-7.

75 Azani, *Hezbollah: the story of the party of God*, a.g.e., ss. 244-255.

Diğer taraftan savaş ve kriz durumlarında Şii toplumunun moral ve inancını yüksek tutmak amacı ile Hizbullah'ın değerlendirdiği iki önemli organ daha vardır. Hizbullah'ın “sosyal cihat” boyutunu⁷⁶ oluşturan bu organlardan ilki Şehit Kurumu (*Mu'asasat al-Shadid*) organları ile İslami sağlık birimi ya da Sağlıklı İslam Toplumu (*al-Haya'a al-Suhiyya*) gibi sosyal yardım kurumları ve diğeri el-Manar TV, el-Nur (*Işık*) radyo ve el-Ahed (*Yemin/Söz*) gazetesi gibi propaganda araçlarıdır.⁷⁷ Ayrıca, Hizbullah oluşumundan üç yıl sonra faaliyete geçen *Cihat el-Bina* kurumu vardır. Bu kurum “düşman kuvvetlerinin” saldırısı sonrası yıkılan binaları yeniden inşa etme ve maddi hasara uğrayan kesimlere yardım etmeyi amaçlamaktadır. Dahası, Hizbullah “direniş toplumu”nun moral ve inanç gücünü yüksek tutmak amacı ile bu topluma su kaynağı sağlamaktan eğitim ve tarımsal faaliyetlere kadar çoğu alanda “devlet gibi” destek vermektedir.⁷⁸

Şii toplumuna her alanda *hitap etmeye* çalışan ve İslami direniş toplumu ideolojisini savunan Hizbullah, şehit aileleri başta olmak üzere sağladığı maddi ve manevi kaynaklar ile kendi bölgesindeki halk desteğini büyük oranda sürdürmektedir. Bu çerçevede Hizbullah, dini eğilimi güçlü olan Lübnanlı Şiiler arasında Kerbela söylemi, İslami düzen vurgusu ve Aşure törenleri ile önemli bir meşruiyet zemini ve destek elde etmektedir. İnanç boyutunun yanı sıra Şii toplumunun önemli bir kısmının (özellikle Cebel Amil bölgesindekiler) iç savaş, göç, bölge devletlerinin işgali (İsrail) gibi olayları tecrübe etmesi ve devletin ekonomik-siyasi kaynaklarından yeterince faydalanamaması Şiiler arasında Hizbullah'ın askeri ve sosyal eylemlerine desteği artıran diğer önemli faktörlerdir.⁷⁹ Özetlersek, kısmen İran'ın ideolojik, askeri ve mali kontrolünde gelişen, Humeyni ve Fadlallah gibi dini figürlerin etkilediği Şii radikalizmine dayanan, Kerbela paradigması ve cihat anlayışını savunan ve güçlü bir halk desteği ve örgüt yapısı bulunan

76 Hizbullah'ın sosyal yardım kurumları ile ilgili bilgi için bakınız; Shawn Teresa Flanigan ve Mounah Abdel-Samad, “Hezbollah's Social Jihad: Nonprofits as Resistance Organizations”, *Middle East Policy*, Vol. 16, No. 2, 2009, ss. 122-134.

77 Eitan Azani, “The Hybrid Terrorist Organization: Hezbollah as a Case Study”, *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 36, No. 11, 2013, ss. 910-911.

78 Qassem, *Hizbullah*, a.g.e., ss. 83-84.

79 Hizbullah'ın sosyal yardım kurumları ve toplum içerisindeki desteği ile ilgili bilgi için bakınız; Flanigan ve Abdel-Samad, “Hezbollah's Social Jihad”, a.g.e., ss. 122-136; Harb & Leenders, a.g.e., s. 187; Lara Deeb, “Hezbollah: A Primer”, *Middle East Report Online*, 2006.

Hizbullah, zamanla Lübnan içerisindeki politik ve mekânsal hâkimiyetini artırmıştır.

Sonuç

Radikal İslamcı (Şii) hareket olarak ortaya çıkan ve gelişen Hizbullah, 1990'lı yıllardan itibaren Lübnan seçimlerine katılarak ve “terörizm” kapsamında değerlendirilen eylemlerini sınırlandırarak Lübnan politikasında daha meşru bir siyasi hareket ve askeri bir güç olarak yer almaya başlamıştır. Ortadoğu bölgesinde kısmen bağımsız aktör olma özelliğini son dönemdeki bölgesel olaylarla pekiştiren Hizbullah'ın fikirsel zeminini Humeyni ve Fadlallah gibi Şii aktivizmini şekillendiren din adamları etkilemiştir. Ortadoğu'daki ve Lübnan içerisindeki zaman-mekan koşullu sosyo-politik gelişmelerin biçimlendirdiği Şii aktivizmini önceleyen ve zaman içerisinde hiyerarşik ve güçlü bir örgüt yapısı geliştiren Hizbullah, bölgede ABD hegemonyasının oluşturduğu “zulme”, “adaletsizliğe” ve İsrail'in varlığına karşı çıkmaktadır. Özellikle Nasrallah liderliğinde örgütün askeri ve sosyal etkisini artıran Hizbullah, önce Lübnan'daki Şii toplumu sonrasında tüm Lübnan içerisinde İslami prensiplere dayalı direniş toplumunu oluşturmayı amaçlamıştır.

Bölgedeki ABD ve İsrail karşıtı güçler Suriye, İran ve Hamas gibi aktörler ile güçlü ulus-aşırı ilişkiler kuran bu aktör, zaman içerisinde yerel ve bölgesel gelişmelere karşı sergilediği devrimci söylemi belirli oranda yumuşatmıştır. Diğer taraftan bu oluşum, Şii geleneğinde önemli yeri olan Kerbela olayına ve İslami cihat anlayışına dayandırdığı devrimci söylemini tamamı ile terketmemiştir. Bu bağlamda Hizbullah, savunmacı temelde yorumladığı cihat anlayışı ile eşitsiz güç ilişkisi içerisinde bulunduğu düşmanlarına (özellikle İsrail) maddi ve psikolojik kayıplar verilmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte bu örgüt, cihat anlayışının bir parçası olarak gördüğü şehitlik kurumuna özellikle başvurmaktadır. Sonuç olarak Hizbullah, özellikle Filistin ve 1982-2000 yılları arasında Lübnan topraklarını işgal eden İsrail'e karşı düzenlediği askeri saldırıları ve “feda” eylemlerini de içeren şehitlik olgusunu “zalim” güçlere karşı *normal* bir tepki olarak değerlendirmiştir.

Kaynakça

- Abisaab, Rula Jurdi ve Malek Hassan Abisaab (2014), *The Shiites of Lebanon: Modernism, Communism, and Hizbullah's Islamists*, New York, Syracuse University Press.
- Abukhalil, Asad (1990), "Syria and the Shiites: Al-Asad's policy in Lebanon", *Third World Quarterly*, Vol. 12, No. 2, ss. 1-20.
- Abukhalil, As'ad (2006), "Ideology and Practice of Hizbullah in Lebanon: Islamization of Leninist Organizational Principles," *Middle Eastern Studies*, Vol. 27, No. 3, ss. 390-403.
- Allahyari, Mustafa (2000), *Direnif'in Dili Bilinmeyen Yonleriyle Seyyid Hasan Nasrallah*, Feta Yayıncılık, İstanbul.
- Azani, Eitan (2008), *Hezbollah: the story of the party of God: from revolution to institutionalization*, USA, Palgrave Macmillan.
- Azani, Eitan (2013), "The Hybrid Terrorist Organization: Hezbollah as a Case Study", *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 36, No. 11, ss. 889-916.
- Baroudi, Sami Emile (2013), "Islamist Perspectives on International Relations: The Discourse of Sayyid Muhammed Hussein Fadlallah (1935-2010)", *Middle Eastern Studies*, Vol. 49, No. 1, ss. 108-133.
- Chalabi, Tamara (2006), *The Shi'is of Jabal 'Amil and the New Lebanon: Community and Nation State, 1918-1943*, New York, Palgrave Macmillan.
- Deeb, Marius (1998), "Shia Movements in Lebanon: Tehir Formation, Ideology, Social Basis, and Links with Iran and Syria", *Third World Quarterly*, Vol. 10, No. 2, ss. 683-698.
- Deeb, Lara (2006), "Hezbollah: A Primer", *Middle East Report 31*, No. 7.
- Dionigi, Filippo (2014), *Hezbollah, Islamist Politics, and International Society*, New York, Palgrave Macmillan.

- Eisenlohr, Roschanack Shaery (2008), *Shi'ite Lebanon: Transnational Religion and the Making of National Identities*, New York, Columbia University Press.
- Eisenlohr, Roschanack Shaery (2007), "Imagining Shi'ite Iran: Transnationalism and Religious Authenticity in the Müslim World", *Iranian Studies*, Vol. 40, No. 1, ss. 17-35.
- Erdağ, Ramazan (2013), "Security Studies and International Terrorism", *European Scientific Journal*, Vol. 9, No. 23, pp.62-73.
- Fadlallah, Muhammad Husain (1981), *Al-Islam wa Mantiq al-Quwwa*, Beirut, Al-Mussassah al Jamfiyah M-Dirassat wal-Nashr wal-Tawzi.
- Fığlali, Ethem Ruhi, "Şiiliğin Ortaya Çıkışı ve İran'da Din-Siyaset İlişki-si", *Avrasya Dosyası Şii Jeopolitiği*, Cilt. 13, Sayı. 3, 2007, ss. 191-230.
- Flanigan, Shawn Teresa ve Mounah Abdel-Samad (2009), "Hezbollah's Social Jihad: Nonprofits as Resistance Organizations", *Middle East Policy*, Vol. 16, No. 2, ss. 122-137.
- Ghorayeb, Amal Saad (2002), *Hezbollah: Politics & Religion*, London, Pluto Press.
- Ghorayeb, Amal Saad (2003), "Factors Conducive to the Politicization of the Lebanese Shi'a and Emergence of Hizbullah", *Journal of Islamic Studies*, Vol. 14, No. 3, ss. 273-307.
- Gleis, Joshua L. ve Benedetta Berti (2012), *Hezbollah and Hamas: A comparative study*, Baltimore, JHU Press.
- Halliday, Fred (2008), *Ortadoğu Hakkında 100 Mit*, Can Cemgil (Çev.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hamzeh, A. Nizar (1993), "Lebanon's Hizbullah: from Islamic Revolution to Parliamentary Accommodation", *Third World Quarterly*, Vol. 14, No. 2, ss. 321-337.
- Harb, Mona & Reinoud Leenders (2005), "Know thy enemy: Hizbullah, 'terrorism' and the politics of perception", *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 2, ss. 173-197.

- Hazran, Yusri (2010), "The Rise of Politicized Shi'ite Religiosity and the Territorial State in Iraq and Lebanon", *Middle East Journal*, Vol. 64, No. 4, ss. 521-541.
- Husseini, Rola El (2010), "Hezbollah and the Axis of Refusal: Hamas, Iran and Syria", *Thirld World Quarterly*, Vol 31, No. 5, ss. 803-815.
- Jaber, Hala (1997), *Hezbollah: Born with a vengeance*, New York, Columbia University Press.
- Khomeini, Imām Ruhollah ve Hamid Algar, *Islamic government: governance of the jurist*, Alhoda, UK, 2002.
- Köse, Talha (Der.) (2006), "Lübnan'da İstikrar Arayışları", *SETA Lübnan Raporu*, Aralık, ss. 1-61.
- Mavini, Hamid (2011), "Ayatullah Khomeini's Concept of Governance (wilayat al-fa'qih) and the Classical Shi'is Doctrine of İmame-te" *Middle Eastern Studies*, Vol. 47, No. 5, ss. 807-824.
- Mulaj, Klejda (2010), "Violent Non-State Actors: Exploring Their State Relations, and Operationality", Kledja Mulaj (Der.), *Violent Non-State Actors in World Politics*, Columbia University Press, ss. 1-27.
- NaşrAllāh, Ḥasan (2007), *Voice of Hezbollah: The Statements of Sayed Hassan Nasrallah*, Nicholas Noe (Edit.), New York, Verso Books.
- Norton, Augustus Richard (2007), *Hezbollah: A Short History*, United Kingdom, Princeton University Press.
- Norton, Augustus Richard (1987), *Amal and the Shia: Struggle for the Soul*, Austin, University of Texas Press.
- Qassem, Naim (2005), *Hizbullah: The Story from within*, Dalia Khalii (Çev), London, SAQI.
- Rabil, Robert G. (2008), "Hezbollah: Lebanon's Power Broker", *The Journal of International Security Affairs*, Vol. 15, ss. 1-20

- Rudner, Martin (2010), “Hizbullah: An Organizational and Operational Profile”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol. 23, No. 2, ss. 226-246.
- Saab, Rufa Jüri Abi (2009), “Lebanese Shi'ite and The Marja'iyya: Polemic in the Late Twentieth Century”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 2, ss. 215-239.
- Sami, Abbas William (2008), “A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship”, *Middle East Journal*, Vol. 62, No. 1, ss. 33-53.
- Saouli, Adham (2003), “Lebanon's Hizbullah; the Quest for Survival”, *World Affairs*, Vol. 166, No. 2, ss. 71-80.
- Shanahan, Rodger (2005), *The Shia of Lebanon: Clans, Parties and Clerics*, London, Touris Academic Studies.
- Shapira, Shimon (1988), “The Origins of Hizballah”, *Jerusalem Quarterly*, Vol. 46, ss. 115-130.
- Tafloğlu, Serkan (2013), “İran İslam Cumhuriyeti'nde Egemenlik ve Meşruiyet Kaynağı ‘Velayet-i Faqih’”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 68, No. 3, ss. 95-112.
- Wege, Carl Anthony, “Hizbollah Organization”, *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 17, 1994, ss. 151-164.
- Weiss, Max (2010), *In the Shadow of Sectarianism: Law, Shi'ism, and the making of Modern Lebanon*, London, Harvard University Press.
- Wiegand, Krista E. (2009), “Reformation of a Terrorist Group: Hezbollah as a Lebanese Political Party”, *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 32, ss. 669-680.
- Uyar, Mazlum (2007), “Şii Siyasi Düşüncesi Bağlamında İran İslam Cumhuriyeti Anayasasında Otoritenin Kaynağı”, *Avrasya Dosyası Şii Jeopolitiği*, Cilt. 13, Sayı. 3, ss. 232-250.

.....Açık Mektup Orijinal (Arapça) Metni <http://sleimans.blog.com/files/2010/07/Hizbullahs-Open-Letter-Arabic.pdf>, (25.05.2015)

.....“Open Letter”, www.foia.cia.gov/browse_docs.asp, (25.10.2011).